

כוח הסליחה ככלי אכיפה במשפט הפלילי והאזרחי

כוח התיקון

נקודת המוצא לדיון שלנו הינה שאנו עוסקים בבני אדם ולא במלאכים. בני אדם, מטיבם וטבעם הינם יצורי אנוש על כל הנובע מכך. היכולת לטעות הינה חלק בלתי נפרד מאישיותו של כל אדם, חכם ובעל ניסיון ככל שיהיה.

פעמים רבות לא הטעות היא זו הנבחנת אצל האדם אלא היכולת לתקן אותה בזמן מינימלי. לעתים כוח התיקון מגמד ומאיין את היכולת לטעות. קחו, לדוגמה, נהג מרוצים. כל טעות קטנה שלו עלולה להסתיים באסון מידי. אולם אם חושיו מחודדים עד כדי כך שהוא מסוגל לתקן מיידית כל סטייה לא מתוכננת, אזי לכאורה התוצאה הסופית הינה שהוא לא טעה.

זו למעשה משמעות הפסוק: "שבע ייפול צדיק וקם" הצדיק אינו נבחן בשאלה כמה פעמים הוא נופל, אלא בשאלה כיצד הוא מתרומם מהקרשים. הרי כולנו מועדים לנפילות כאלה ואחרות, השאלה האם הנפילה תהיה בגדר "נוק-אאוט" או שמא נצליח להתאושש ולעמוד מחדש על הרגליים. קחו לדוגמה קורס ללימודי ג'ודו – חודשים ארוכים לפני שהחניך לומד להפיל את היריב, הוא לומד איך ליפול בעצמו, תוך בלימת המכה הנוצרת מהנפילה, ויכולת לקום באופן מידי. כך בג'ודו וכך בכל קרב מגע אחר – אסור להישאר על הרצפה.

הבעייתיות

אם כן, ראינו כי גם הנפילה הינה תופעה אנושית שיש לקבל אותה בהבנה, בהנחה שנעשה ניסיון אמיתי לתקן אותה. שאלה אחרת היא האם ועד כמה החברה צריכה לסייע למי שסרח ולתת לו אפשרות נוספת, או לתת לו כלים מתאימים לתקן את אשר עשה. ניתן להציע מספר דוגמאות:

[1] המצב הפשוט בו האדם לא גרם שום נזק והחברה מסתפקת בהתראה.

[2] מצב פשוט נוסף בו נגרם שאינו בלתי ניתן לתיקון, והחברה מאפשרת לתקן את הנזק בכך שהיא נותנת פסק זמן נוסף לצורך כך.

בגיליון זה, הנשלח אליכם במהלך עשרת ימי התשובה, העוסקים בחשבון נפש ובבקשת מחילה, סליחה וכפרה, אנו מבקשים להעניק לכם כלי טיעון בעד הלקוח, בין אם מדובר במשפט הפלילי ובין במקרים המתאימים במשפט האזרחי.

כלי זה הוא בקשה לעשות שימוש בכוח הסליחה (ובהמשך נסביר מהי מהותה), לא רק מנימוקי ריהבילטציה, אלא מנימוקי שלמות המערכת.

הקושיה

בימים אלה קוראים בבתי הכנסת מזמור תהלים המבטא את בקשותיו ונימוקיו של מבקש הרחמים על נפשו, הפותח בפסוק "שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'", ובו המשורר מתחנן על נפשו.

נימוקו המרכזי והתמוה של מבקש הסליחה בא לידי ביטוי בפסוק הבא:

"כי עמך הסליחה, למען תיוורא"

המבקש אינו מתמקד במעשיו הוא – הוא אינו טוען כי המעשים שעשה ועליהם נשפט אינם חמורים, ולא מבקש להתחשב בכך שעשה מעשים טובים אחרים, ואף לא בכך שאנשים אחרים זקוקים לו; הנימוק שמעלה הכותב הוא כי כבודו ויראתו של הבורא ימולאו אם ורק אם יעשה שימוש בכוח הסליחה המצוי בידיו.

לכאורה, נימוק זה אינו ברור – לכאורה, אם מבקש הריבון כי יראו מפניו, או יפחדו ממנו, הכוח האחרון שעליו להשתמש בו הוא כוח הסליחה. שימוש בכוח הסליחה עלול להעיד על חולשה. אדרבה – יש להשית עונשים מרתיעים ומפחידים. הרי בדיוק בעניין זה קיים דיון סוער בשנים האחרונות במשפט הישראלי, בעיקר בכל הנוגע לאלימות (ובעיקר אלימות במשפחה) ולזהירות בדרכים – הטענה המועלה שוב ושוב הינה כי העונשים אינם מרתיעים דיים ויש להעלות את רף הענישה על מנת להרתיע נהגים פוטנציאליים.

אם כך, כיצד תובנה (הגיונית) זו מתיישבת עם טענתו של המשורר, לפיה דווקא אם הבורא יעשה שימוש בכוח הסליחה, דווקא אז ייראו מפניו?

■ ■ ■

ביטאון בהפקת
עין משפט – הוצאה לאור

■ ■ ■

עורך:
עו"ד שי שגב

■ ■ ■

האתר:

Drshaysegev.com

■ ■ ■

97

שנה של שית

גיליון 97

20 ספטמבר 2004

חדשות עין משפט

ביטאון בהפקת
עין משפט – הוצאה לאור

עורך:
עו"ד שי שגב

להזמנת מנוי:

טלפון: 03-6120225
אימייל: ssl@bezeqint.net

מרגלים לתור את הארץ לפני הכניסה והכיבוש, ואלה חוזרים ומציירים תמונה קשה ביותר, ניתן לומר שחורה, של הארץ בעיני העם. למרות מחאות שניים מהם, יהושע בן נון וכלב בן יפונה, העם מאמין ומקבל את דברי העשרה האחרים, רוחו נרפית והוא מאבד את כל האמונה והביטחון שהיו לו, ומסרב להמשיך במסע לארץ ישראל.

הקב"ה מתמלא זעם ומודיע למשה כי הוא עומד להשמיד את כל העם למעט משה והשניים האחרים ומהם להוציא עם ישראל חדש. באותו הרגע משה מתחיל במסע סנגוריה ששיאו במלים "סלה נא". ולאחר שהקב"ה שומע את דבריו הוא אומר לו: "סלחתי כדבריך".

ניתוח דבריו של משה על הנימוק המופיע בהם, יתנו לנו את התשובה לשאלה ששאלנו מלכתחילה – כיצד כוח הסליחה יכול ויגביר את שלטון החוק.

נאומו של משה ונימוקו

נאום סנגוריה אחד של משה על הנימוקים המדהימים והתוצאה הסופית שלו ניתחנו בעבר (נאום הסנגוריה בעקבות חטא העגל) בגיליון מס' 25 (עמ' 189 בכרך תשס"ג). אולם היה הבדל עצום בין חטא העגל, אשר ניתן היה לתלות אותו בחוסר ניסיון של העם אשר רק יצא ממצרים, ואשר הוטעה על ידי השטן בחשבון הימים שבהם משה אמור לרדת לעם עם התורה, ואשר עשה את העגל לצורך המשך התיקשור עם הקב"ה, ולא כאקט של מרידה בו, כל זאת לעומת חטא המרגלים, המהווה מרידה בקב"ה, מאיסת טובתו וקבלה של לשון הרע מצד המרגלים, לאחר שהעם כבר הוזהר בעקבות מעשה מרים, אשר נענשה כתוצאה מדיבור קל שלה על משה.

בנוסף, העם צבר מספר חטאים נוספים שהעלו תמונה כללית לפיה לכאורה העם בהרכבו הנוכחי אינו כשיר להיכנס לארץ ישראל. משה הבין זאת וידע כי על חטא המרגלים אין מקום לבקש מחילה גמורה, כמו שביקש בחטא העגל. כל שיכול היה לבקש הוא "סליחה" – ופירוש הפסוקים מעלה כי "סליחה" זו היתה פריסה של העונש למנות קטנות יותר ולא ביצועו באופן מידי.

נעקוב אחר הפסוקים (במדבר פרק י"ד):

העם נאסף לשמוע את דברי המרגלים, ושני המרגלים יהושע וכלב מנסים נואשות לשכנע את העם כי ניתן לכבוש את הארץ. העם, לא זו בלבד שאינו מקבל את דבריהם, אלא אף מנסה להרוג אותם (לרגום אותם באבנים) ואז הקב"ה מתגלה לעם, הנבהל ועוזב את שני אלה. והקב"ה אומר:

[3] מצבים בעייתיים יותר נגרמים כאשר נגרם נזק שהתיקון שלו בא על חשבון אחרים, והדוגמה הקלאסית הינה הליכים של פשיטת רגל בהם לצורך שיקום פושט הרגל, הנטל נופל על נושיו. לצורך ההבהרה אמנם לפושט הרגל אין כיום אפשרות לשלם את החוב ויש צורך במחילה, אולם לכאורה, ניתן היה לקבוע כי פושט הרגל ישלם את התשלום החודשי משך 20 שנה ולא רק משך 3-4 שנים וכך היה מחזיר סכום גבוה יותר.

[4] המצבים הקשים יותר הינם מצבים של עבירות פליליות, אשר מחמת עיקרון התיקון נופל על העבריין עונש קל יותר, או שזה מומתק, ושוב "על חשבון" הקרבן (עגמת נפש) והחברה (הגברת הסיכון כתוצאה ממי שיוצא לחופשי מוקדם יותר).

הבעייתיות במקרים אלה הינה שהנזק שיצר העבריין נופל על אחרים, לעתים נופל פעם נוספת על הקרבן עצמו (בין בפן הפלילי ובין בפן האזרחי). כיצד הדבר מתיישב עם תחושת הצדק?

הצדק

במהותו של הצדק דנו בהרחבה בגיליון 20 (ראו כרך תשס"ג עמ' 141). מטיבו וטבעו, הצדק מחייב שכל אחד יקבל את המגיע לו. הצדק אינו יכול, בדרך כלל, לסבול כי יוצר מצב שבו תינתן סליחה לעבריין, ומי שיישא את העוולה על כתפיו יהיה דווקא הקרבן. אם כך, שאלה נוספת הינה כיצד כוח הסליחה מתיישב עם דרישת הצדק.

מהותה של סליחה

בטרם נמשיך הלאה נסביר בקצרה מהי הסליחה.

קיימים שלושה פירושים מקובלים למונח סליחה. הפירוש הראשון הינו **מחיקה**. מחיקה של המעשה, במשמעות של מחילה, או חנינה, כאילו המעשה לא נעשה. הבעייתיות בפירוש זה הינה שאין בו חידוש או שוני לעומת המונח **מחילה** ועל כן מתבקשים פירושים נוספים. פירוש אחר גורס כי משמעות המונח סליחה הינו מחיקת **העונש**, אולם לא מחיקת המעשה. המעשה קיים אולם לא יינתן עונש בגינו.

פירוש שלישי הינו כי המעשה קיים, וכי ניתן עונש בגינו, אולם העונש ניתן "**בתשלומים**", באופן שהנאשם יכול לעמוד בו.

קריאת התורה בפרשת שלח (ספר במדבר), המספרת על המרגלים שדברו סרה על ארץ ישראל, מעלה כי הפירוש הנכון לכאורה הוא הפירוש **השלישי**. באותו המקרה ידוע נשלחו 12

חדשות עין משפט

ואומר: "לו מתנו במדבר הזה לו מתנו", ובהמשך דבריו הקב"ה ממשיך:

"שמעתי את תלונות בני ישראל... אמור אליהם... כאשר דיברתם באוזניי כן אעשה לכם: במדבר הזה יפלו פגריכם אשר הלינותם עלי... וטפכם אשר אמרת לבז יהיה והבאתי אותם אל הארץ וידעו את הארץ אשר מאסתם בה, ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה".

העולה מכאן הוא כי אכן העונש הוא מידה כנגד מידה – העם כביכול התפלל למותו במדבר ולא למות כצאן לטבח, ואכן זה היה עונשם. אולם ניתן היה לפסוק אותו בתשלום אחד, משה הצליח להשיג כי העונש יהיה בתשלומים.

בדיעבד, העונש ניתן בתשלומים של 40 שנה, כנגד 40 הימים שהמרגלים הסתובבו בארץ ("יום לשנה"), מה שמסמל ומדגיש אף יותר את הקשר בין דברי העם והחטא שלהם, לבין העונש שקבלו. המדרש מספר, שבכל שנה ושנה, בתשעה באב (הוא היום בו העם בכה ונעשה החטא האמור) נפטרו בדיוק 15,000 אנשים, כך שלאחר 40 שנה נפטר כל דור המדבר (600,000 איש). יום המיתה עצמו היה יום תשעה באב ואף הוא סימל את הקשר בין החטא לבין העונש.

כוח הסליחה – סיכום

הסליחה הינה פריסת העונש לתשלומים נוחים יותר שהאדם יוכל לעמוד בהם, חלף מתן העונש באופן מלא ומיידי. מבחינת החברה – היא לא ויתרה לנאשם והוא יישא בעונש במלואו. מבחינת העבריין יש לו אפשרות לשאת בעונש וזה לא יכריע אותו, מחד גיסא, ויש לו גם תקווה שאם ישפר את דרכיו ניתן יהיה להסתפק בתשלומים שכבר נשא בהם. מכאן עולות נקודות משולבות, המביאות יחדיו לחיזוק שלטון החוק לפיו דווקא כוח הסליחה מאפשר חיזוק שלטון החוק:

- [1] האדם יודע שיצטרך לשאת במלוא העונש ובכך יש גורם מרתיע.
- [2] אילו היה יודע שאין אפשרות לסליחה והוא היה חייב לשלם את מלוא העונש באופן מיידי, אזי לא היה לו מה להפסיד ולא היה סיכוי שהוא היה מתקן את דרכיו או נמנע מעבירות נוספות.
- [3] אפשרות תיקון במהלך נשיאת העונש מתוך תקווה להתמתן.
- [4] גרימת נזק מועט יותר במקרה שיתברר כי פסק-הדין מוטעה (זה גם נימוק כנגד עונש מוות).

"עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבם: אכנו בדבר ואורישנו ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו:

ובכן, כביכול פסק הדין הוא השמדה טוטאלית ומיידית של העם, אשר לכאורה אם לאחר כל הניסים והאותות והמופתים שראו עדיין הם מאמינים לעשרת המרגלים ולא מאמינים לקב"ה, כביכול "חבל על הזמן". אולם שוב, פסק-הדין לא היה מוחלט, מכיוון ששוב כביכול הקב"ה התייעץ עם משה וכביכול הציע לו הסכם; עדיין צריכה לבוא ההסכמה של משה כי ממנו יצא העם.

משה כמובן אינו מסכים:

"ויאמר משה: ... ושמעו מצרים (=) את כל הניסים שעשית בהוציאך את עם ישראל) ... והמתה את העם הזה **כאיש אחד**, ואמרו הגויים ... מבלי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ: ... ועתה יגדל נא כוח כאשר דיברת לאמר ה' ארך אפים ורב חסד ... סלח נא לעון העם הזה ... וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה".

אומר משה – לכאורה, אתה צודק הקב"ה, אולם תחשוב – מה יאמרו מצרים – והם דווקא – הלכת והוצאת את עם ישראל ועשית נסים גדולים ונפלאים במדבר, אולם הכוח שלך הסתיים בכניסה לארץ ישראל. הם יאמרו שכנראה היית חזק רק על מצרים אולם לא על 31 המלכים המצויים בישראל ולכן חיפשת תואנה להרוג אותם. אין לי אומנם תירוץ לזכות עם ישראל, אולם עשה למענך. במצב כזה בו כביכול הכעס מתגבר, יש צורך לאזור כוח עצום ולהתגבר על הצורך המיידי בפורקן הכעס ואכן אלה דברי משה: "ועתה יגדל נא כוח כאשר דיברת לאמר ה' ארך אפים ורב חסד ... סלח נא".

משה מבקש כי דווקא בשעה כזאת יגדל **כוח הסליחה**, הכוח המאפשר להתאפק ולא להוריד את כל המכה בבת אחת אלא – כפי שהיה כוח כביכול לקב"ה לסבול את כל הבעיות שהעם עשה עד כה, כך יהיה לו הכוח לסבול אותם ולהענישם אט אט. משה כיוון את דבריו לטובת העם אולם דבריו היו בעלי היגיון ועל כן הקב"ה מקבל את נימוקו:

"ויאמר ה' סלחתי כדברך, ואולי חי אני ... כי כל האנשים ... יראו את הארץ ... וכל מנאציי לא יראוה"

ולאחר מכן ממשיך הקב"ה וגוזר מידה כנגד מידה. העם בכה באוהליו על עצם הצורך להיכנס לארץ ישראל להיות טרף בידי העמים היושבים שם,

ביטאון בהפקת
עין משפט – הוצאה לאור

עורך:
עו"ד שי שגב

להזמנת מנוי:

טלפון: 03-6120225
אי"ל: ssl@bezeqint.net

מחייבה והחובת
שובת